

UDK 616.48-576.851.49

ICHAK O‘TKIR YUQUMLI KASALLIKLARI BILAN KASALLANGAN BOLALARDA SHARTLI PATOGEN ENTEROBAKTERIYALARNING UCHRASHI

Shaykulov Xamza Shodievich

hamzashayqulov@gmail.com

Boboqandova Mexriniso Fazliddinovna

Samarqand davlat tibbiyot universiteti

Samarqand, O‘zbekiston.

boboqandovamexriniso55@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu ishda ichak o‘tkir yuqumli kasalliklari bilan kasallangan 1 yoshdan 7 yoshgacha bo‘lgan 1987 nafar bola va ularning 412 nafar onalaridan ajratilgan ichak enterobakteriyalari o‘rganilgan. Bunda, ushbu urganilganlardan ajratilgan shartli patogen enterobakteriyalar: Escherichia, Citrobacter va Proteus oilasidagi bakteriyalarning ajralish chastotasi va klinik ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *Ichak o‘tkir yuqumli kasalliklari, shartli patogen, enterobakteriya, dizenteriya, dispepsiya, gastroenterit, Salmonella typhimurium, Shigella, Escherichia, Citrobacter va Proteus.*

Kirish. Dunyoda har yili bir milliardga yaqin diareya kasalliklari ro‘yxatga olinadi [1,4,11]. Ichak o‘tkir yuqumli kasalliklari tobora muhim ahamiyat kasb etib JSST ma‘lumotiga ko‘ra yiliga taxminan 1,7 milliard odam turli xil etiologiyali o‘tkir diareyadan aziyat chekadi va 5 yoshgacha bo‘lgan bolalarning o‘limi yiliga 1,5 milliongacha etmoqda [1,5,11]. Shu sababli issiq iqlimli va rivojlanayotgan

mamlakatlarda bakterial etiologiyali ichak o'tkir yuqumli kasalliklari sog'liqni saqlash tizimidagi davlat ahamiyatidagi muammoga aylangan [3,9,11,13]. Rivojlangan mamlakatlarda kishi boshiga yiliga o'rtacha kamida 3 martagacha diareya to'g'ri kelib, 2,5-3,2 mln ga yaqin gastroenterit holatlari o'lim bilan yakunlanmoqda [7,9,11,14].

So'nggi yillarda bolalar ichak o'tkir yuqumli kasalliklarining sababchilari sifatida enterobakterialar oilasidan *Escherichia*, *Citrobacter* va *Proteus* infeksiyalari taxmin qilinmoqda [2,10,12]. *Escherichia*, *Citrobacter* va *Proteus* oilasidagi bakteriyalarning monokulturalarining morfologik belgilari va virulentlik omillari bo'yicha qiyosiy tavsiflash uchun ilmiy ma'lumotlar mavjud [6,8].

Ishning maqsadi. Ichak o'tkir yuqumli kasalliklari bilan kasallangan bolalarda shartli patogeni enterobakteriyalarning turlarini va ularning uchrash chastotasini aniqlash.

Materiallar va uslublar. Ichak o'tkir yuqumli kasalliklarida shartli patogen enterobakteriyalarning turlari va uchrash chastotasini aniqlash uchun bolalar shifoxonasida davolanayotgan 1 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan 1987 nafar bolalar va ularning 412 nafar onalaridan ajratilgan ichak enterobakteriyalari o'rganildi. Patogen va shartli patogen ichak enterobakteriyalarini aniqlash uchun har bir urganiluvchilardan kamida 3 martadan 5 martagacha tekshirish materiallari olindi. Ajratilgan shartli patogen ichak enterobakteriyalarini xalqaro qo'mita tomonidan tavsiya etilgan Enterobacteriaceae larni identifikatsiya qiluvchi 12 xil testlarga muvofiq kultural-biokimyoviy tekshiruvlar asosida oila va turlarga bo'lindi.

Olingan natijalar va muhokama. Tadqiqotlar natijasida 965 bemorda (48,5%) bakterial etiologiyali ichak o'tkir yuqumli kasalliklari ekanligi aniqlandi. Tekshirilgan bemorlarning ko'pchiligidan (31,1%) *Salmonella typhimurium* ajratildi. Boshqa bemorlarning 18,9 % holatida *Shigella* oilasiga, 8,4 % holatida enteropatogen *Escherichia* oilasiga, 1,5 % holatida ularning o'zaro kombinatsiyalashgan ko'rinishidagi bakteriyalar ajratildi.

Bakterial etiologiyali ichak o'tkir yuqumli kasalliklari bilan kasallangan 163 ta (19,9%) bemorlarda, maxsus patogenlardan tashqari shartli patogen ichak

enterobakteriyalarining vakillari aniqlandi: jumladan 23,7 ta holatda *Escherichia* oilasidagi, 17,3% ta holatda *Proteus* oilasidagi, 2,1% *Citrobacter* oilasidagi bakteriyalar, 6,2% holatda *Escherichia* va *Citrobacter* oilasidagi bakteriyalar birgalikda, 4,8% holatda *Escherichia* va *Proteus* oilasidagi bakteriyalar birgalikda aniqlandi. 1,5% holatda *Citrobacter* va *Proteus* oilasidagi bakteriyalar birgalikda ajratildi. Klinik dizenteriya va toksik dispepsiya bilan ogʻrigan bemorlarda oddiy dispepsiya va gastroenterit bilan ogʻrigan bemorlarga qaraganda *Proteus* oilasidagi bakteriyalar 4 marta yuqori; gastroenterit tashxisi qoʻyilgan bemorlarda esa *Citrobacter* koʻproq aniqlandi. Qiyoslash uchun urganilgan 352 nafar sogʻlom bola tekshirilganda 8 nafari (2,2%) dan shartli patogen ichak enterobakteriyalari aniqlanib, ulardan 4 nafari (3,8%)da enteropatogen *Escherichia*, 3 nafari (0,8%)da *Citrobacter* oilasidagi bakteriyalar ajratildi.

Etiologiyasi aniq va etiologiyasi aniqlanmagan ichak oʻtkir kasalliklari bilan ogʻrigan bemorlarda va sogʻlom bolalarda *Escherichia*, *Citrobacter* va *Proteus* oilasidagi bakteriyalarning aniqlanish chastotasi qiyoslanganda, salmonellyoz va dizenteriya bilan ogʻrigan bemorlarda shartli patogen ichak enterobakteriyalari 2,5 baravar koʻproq aniqlandi. Sogʻlom bolalarga nisbatan nomaʼlum etiologiyali yuqumli ichak bakterial kasalliklari bilan kasallangan bemorlarda 9 baravar koʻp uchrashi va kasallikning aniqlanmagan turi boʻlgan bemorlarga qaraganda 3 baravar kam ajratilgan.

Xulosa. Tekshirilgan 386 nafar onalardan 16,6 foiz holatda shartli patogen enterobakteriyalar aniqlangan. Bemor bolalar va ularning onalaridan 12 ta holatda *Escherichia*, 3 ta holatda *Citrobacter* va 6 ta holatda *Proteus* bir vaqtda ajratildi.

Maxsus bakteriyalar yoki ular bilan birgalikda *Escherichia*, *Citrobacter*, *Proteus* kabi bakteriyalar ajratilgan salmonellyoz va dizenteriya kasalliklarida klinik simptomlar (najas turi, patologik elementlarning mavjudligi, rektoromanoskopdagi morfologik oʻzgarishlar tahlili, koprogramma va boshqa belgilar) qiyosiy urganildi..

Aniqlandiki, salmonellyoz bilan kasallangan bolalarda shartli patogen ichak enterobakteriyalari (*Escherichia*, *Citrobacter*, *Proteus*) ning uchrashi najas turining

o'zgarishiga, najasda patologik elementlarning paydo bo'lishiga va ichak shilliq qavatidagi patologik o'zgarishlarga ahamiyatli ta'sir etmadi. Biroq, bakterial ichburug' (dizenteriya) da klinik holatning og'irlashuviga sabachi bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мухамедов И. М., Юсупов М. И., Шайкулов Х. Ш. ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЙ ДИАГНОЗ ЭНТЕРОКОЛИТОВ У ДЕТЕЙ // *Innova*. – 2022. – №. 2 (27). – С. 35-39.
2. Одилова Г. М., Шайкулов Х. Ш., Хусанов Э. У. Ультроструктура слизистой толстой кишки у больных острой дизентерией // *Астана медициналық журналы*. – 2022. – №. S1. – С. 62-68.
3. Шайкулов Х. Ш., Худаярова Г. Н. Развитие кишечных расстройств у детей грудного возраста, вызванных различными микроорганизмами и гельминтами // *Педиатр*. – 2017. – Т. 8. – №. S.
4. Юсупов М., Шайкулов Х., Одилова Г. Антигенное сходство *e. coli*, выделенных от матерей и их детей // *Журнал вестник врача*. – 2020. – Т. 1. – №. 4. – С. 130-133.
5. Gadaevich K. A., Fazliddinova B. M. Morphofunctional State of The Reproductive System in Mature Intact Rats in the Arid Zone // *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 511-516.
6. Karabaev A., Bobokandova M. REACTIVITY OF THE REPRODUCTIVE SYSTEM IN MATURE INTACT RATS IN THE ARID ZONE // *International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research*. – 2022. – Т. 2. – №. 10. – С. 50-55.
7. Sh S. H., Mamarasulova N. I. O 'TKIR DIAREYALARDA ESHERIXIYALARNING AJRALISHI. – 2023.
8. Vaxidova A. M. et al. KATTALARDA TILLARANG STAFILOKOKK INFEKSIYASI VA UNING ANTIBIOTIKKA SEZGIRLIGI // *AGROBIOTEXNOLOGIYA VA VETERINARIYA TIBBIYOTI ILMIY JURNALI*. – 2022. – С. 170-175.
9. Azimovich A. U. B., G'iyosovna S. D., Zokirovna M. M. XLAMIDIYANING

INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRINI MIKROBIOLOGIK TAHLILLI VA DIOGNOSTIKASI //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 153-161. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7305057>

10. Dildora S., Mekhriniso B. APPLICATION AREAS OF BIOLOGICALLY ACTIVE METABOLITES PRODUCED BY ENDOPHITE BACTERIA //E Conference Zone. – 2023. – C. 92-95.

11. Boboqandova Mexriniso, & Shodiyeva Dildora. (2023). ENDOFIT BAKTERIYALARNING BIOLOGIK FAOL METABOLITLAR SINTEZ QILISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING QO'LLANILISH SOHALARI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7574844>

12. Giyosovna, S. D. (2023). ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) O'SIMLIK QISMLARIDAN ENDOFIT BAKTERIYALARNING SOF KULTURALARINI AJRATISH USULLARI. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(6), 387-393. <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/3573>

13. Shodiyeva, D. (2023). BIO-MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS, GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION AND USE IN TRADITIONAL MEDICINE OF CICHORIUM INTYBUS. *GOLDEN BRAIN*, 1(2), 252-256. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1337>

14. Shodiyeva, D. (2023). SANOAT MIKROBIOLOGIYASINING BIOTEXNOLOGIYADAGI AHAMIYATI. *GOLDEN BRAIN*, 1(2), 116-120. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1310>

15. Shodiyeva, D. (2023). INDOLIL SIRKA KISLOTA MIQDORINI ANIQLASH. *GOLDEN BRAIN*, 1(2), 321-324. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1361>

16. Dildora, S. (2023). CICHORIUM INTYBUSDAN OLINGAN BACILLUS AVLODIGA MANSUB BAKTERIYALARINING BIOTEXNOLOGIK POTENSIALI VA MIKROBIOLOGIYADAGI ISTIQBOLLARI. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(15), 726-732. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/3359>

17. Annayeva, D. G. Y., Azzamov, U. B., & Annayev, M. O. S. (2022). O'SIMLIGIDAN ENDOFIT MIKROORGANIZMLAR AJRATIB Olish.
18. G'iyosovna, S. D., & Muxriddin G'iyos o'g, A. (2023). DOMINANT MICROORGANISMS IN CICHORIUM INTYBUS. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1492>
19. Boltayev, K. S., & Jamalova, F. A. (2023). MIKOZLARGA MIKROBIOLOGIK MIKROSKOPIK TASHXIS QO 'YISHNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. GOLDEN BRAIN, 1(3), 35-40. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1466>
20. Жамалова, Ф. А., Болтаев, К. С., & Шодиева, Д. Г. (2023). ВОЗБУДИТЕЛИ МИКОЗОВ СЛЕПНЕЙ НА ТЕРРИТОРИИ РАЗЛИЧНЫХ РЕГИОНОВ УЗБЕКИСТАНА. GOLDEN BRAIN, 1(3), 28-34. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1465>
21. Jamalova, F. A., & Boltayev, K. S. (2023). BACILLUS THURINGIENSIS BAKTERIYALAR ASOSIDA YARATILGAN BIOPREPARATLAR. GOLDEN BRAIN, 1(3), 23-27. <https://researchedu.org/index.php/goldenbrain/article/view/1464>
22. Hamza, S., Muzaffar, A., Dildora, S., & Ulugbek, A. (2023). BACILLUS THURINGINGIENSIS BAKTERIYA SHTAMMLARINING PHASEOLUS VULGARIS OSIMLIGI BIOMETRIK KORSATKICHLARIGA VA RIVOJLANISHIGA TASIRI. Scientific Impulse, 1(6), 327-332. <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/4355>
23. Dildora, S., & Mekhriniso, B. (2023). APPLICATION AREAS OF BIOLOGICALLY ACTIVE METABOLITES PRODUCED BY ENDOPHITE BACTERIA. World Bulletin of Public Health, 18, 112-114. <https://scholarexpress.net/index.php/wbph/article/view/2073>
24. o'g'li Shernazarov, F. F., & qizi Tohirova, J. I. (2023). BAKTERIYALARNING IKKILAMCHI BIOLOGIK FAOL METABOLITLAR SINTEZ QILISH XUSUSIYATLARI VA ULARNING FARMASEVTIKADA QO 'LLANILISHI. RESEARCH AND EDUCATION, 2(1), 269-276.

<https://researchedu.org/index.php/re/article/view/1455>

25. Vahobovna, M. Z., & Dildora, S. (2023). *BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY OF ENDOPHITE MICROORGANISMS*. *World Bulletin of Public Health*, 18, 115-117.

<https://scholarexpress.net/index.php/wbph/article/view/2074>

26. Azimovich, A. U. B., & G'Iyosovna, S. D. (2023). *O 'SIMLIK O 'SISHI VA RIVOJLANISHIDA FOYDALI MIKROORGANIZMLARNING AHAMIYATI*. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(17), 257-260. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-simlik-o-sishi-va-rivojlanishida-foydali-mikroorganizmlarning-ahamiyati>

27. Azimovich, A. U. B., G'Iyosovna, S. D., & Akmalovich, M. A. (2023). *ANTIBIOTIKLAR TA'SIR DOIRASIGA KO'RA KLASSIFIKATSIYASI*. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(17), 245-251.

<https://cyberleninka.ru/article/n/antibiotiklar-tasir-doirasiga-kora-klassifikatsiyasi>

28. Annayeva, D. (2022). *CICHORIUM INTYBUS LISOLATION OF ENDOPHYTIC MICROORGANISMS FROM PLANTS AND IDENTIFICATION OF BIOTECHNOLOGICAL POTENTIAL*. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 2(6), 54–61. *извлечено от* <https://www.in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/1755>

29. Annayeva, D. G. Y., Azzamov, U. B., & Annayev, M. (2022). *ODDIY SACHRATQI (CICHORIUM INTYBUS L) O'SIMLIGIDAN ENDOFIT MIKROORGANIZMLAR AJRATIB OLISH*. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5-2), 963-972.

<https://cyberleninka.ru/journal/n/oriental-renaissance-innovative-educational-natural-and-social-sciences>

30. Gadaevich, K. A., & Fazliddinova, B. M. (2022). *Morphofunctional State of The Reproductive System in Mature Intact Rats in the Arid Zone*. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(5), 511-516.

<https://cajmns.centralasianstudies.org/index.php/CAJMNS/article/view/1121>

31. Fazliddinova, B. M., Olimova, O. P., & Abduhakimovich, X. D. (2022). *Innovative technologies in the training of future doctors*. *ACADEMICIA: An*

International Multidisciplinary Research Journal, 12(4), 594-597.
<https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=12&issue=4&article=096>

32. Орипова, П. О., Бобоқандова, М. Ф., & Шомуродова, Г. Т. (2021). КЛИНИКО-ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГНОЙНОГО ПНЕВМОКОККОВОГО МЕНИНГИТА У ДЕТЕЙ В САМАРКАНДСКОЙ ОБЛАСТИ (САМАРКАНДСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ ИНСТИТУТ). *Экономика и социум*, (5-2), 139-150. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46392508>

33. XUDJAQULOV, D., ORIPOVA, P., & BOBOQANDOVA, M. SURUNKALI BRUSELLOZ KASALLIGIDA FIZIOTERAPIYA MUOLAJALARINI QOLLASH XUSUSIYATLARI. *ЭКОНОМИКА*, 154-160.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48177363>

34. Хусанов, Э. У., Расулова, М. Р., & Шайкулов, Х. Ш. (2022). Особенности повреждений подъязычно-гортанного комплекса при тупой механической травме. *Астана медициналық журналы*, (S1), 262-265.
<https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-povrezhdeniy-podyazychno-gortannogo-kompleksa-pri-tupoymehanicheskoy-travme>

35. Шайкулов, Х. Ш., Исмаилов, Ю., & Махсудовна, О. (2021). Клинико-лабораторная характеристика сальмонеллезной инфекции у детей. *Биология*, (5), 130. <http://pbim.uz/web/upload/1639035434.pdf>

36. Юсупов, М. И., Шайкулов, Х. Ш., Жамалова, Ф. А., & Очилов, У. У. (2021). Иммунный статус детей с коли инфекцией, вызванной гемолитическими эшерихиями до и послелечения бифидумбактерином и колибактерином. *Биомедицина ва амалиёт. Самарқанд*, 6, 272-276.

37. Sh, S. H., & Mamarasulova, N. I. (2023). ANTIBIOTIKLAR VA ANTIBIOTIKOREZISTENT LAKTOBAKTERIYALARNI BIRGALIKDA BOLALARDAGI ESHERIXIOZ KASALLIKLARNI DAVOLASHDA QO 'LLANISHI.

38. Шодиевич, Ш. Х., & Нарзиев, Д. У. (2023). БОЛАЛАР ИЧАК ЭШЕРИХИОЗИНИ ДАВОЛАШДА АНТИБИОТИКОРЕЗИСТЕНТ

ЛАКТОБАКТЕРИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИ. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(17), 236-244.

39. Нарзиев, Д., & Шайкулов, Х. (2023). Чувствительность к антибиотикам *salmonella typhimurium*, находящихся в составе биопленок. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 3(1), 60-64.

40. Одилова, Г. М., Рустамова, Ш. А., Мамарасулова, Н. И., & Болтаев, К. С. (2019). Клинические особенности течения ветряной оспы у взрослых в современных климатических условиях. *Вопросы науки и образования*, (28 (77)), 70-78.

41. Sultonovich, B. K., Isrofilovna, M. N., Abdusalomovna, J. F., & Olimovna, O. P. (2022). A comparative study of nematoda facilities of shortage plants and trees in zarafshan forest biotopes. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(5), 1-5.